

323.2(477)

Владислав Стрелков,

доктор філософії (спеціальність 052 політологія),

асистент кафедри державної безпеки,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

strelkov.vladyslav@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-8436-3260;

Ярослав Ярош,

доктор політичних наук, професор,

декан факультету історії, політології та національної безпеки,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

yarosh.yaroslav@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-8795-8910;

Микола Примуш,

доктор політичних наук,

професор кафедри політології та державного управління,

Донецький національний університет імені Василя Стуса,

m.prymush@donnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-5769-7345

DOI 10.29038/2524-2679-2023-01-222-234

ДЕЛЕГІТИМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Застосовано процесуальний підхід для дослідження політичного процесу в темпоральному вимірі, що дало змогу простежувати зміну станів української політичної системи, динаміку її розвитку. Дослідники розглянули процес делегітимації державної влади крізь призму проблем забезпечення національної безпеки. У статті визначено, що процес делегітимації державної влади несе в собі загрози національній безпеці. Технології делегітимації державної влади охарактеризовано як різновид гібридного інструментарію для створення загроз національній безпеці. З'ясовано, що технології делегітимації державної влади можна розглядати як політичні практики, які негативно впливають на легітимність її представників, послаблюючи їх соціальну підтримку. Установлено, що чинниками делегітимації державної влади

можуть слугувати неефективність публічної політики, корумпованість представників публічної влади, утрата державою монополії на насильство, аксіологічні суперечності в суспільстві, міжнародна ізоляція. Також звернено увагу на те, що ініціатори процесу делегітимації державної влади мають на меті утворення та/або загострення в державі кризової ситуації. Кризу легітимності можна розглядати як різновид політичної кризи, унаслідок якої суб'єкт утрачає здатність впливати на об'єкт у відносинах панування чи підкорення. Характерними ознаками кризи легітимності державної влади є оскарження її правомірності, фрагментарність політичної влади та наявність численних «центрів сили». Підкреслено, що політична система, яка перебуває в стані кризи легітимності державної влади, стає сприятливим середовищем для виникнення численних загроз для національної безпеки. Виявлено деструктивний характер впливу делегітимації державної влади на фундаментальні національні інтереси й життєво важливі національні цінності українського народу.

Результатом наукового дослідження є висновки, які висвітлюють існування взаємозв'язку між делегітимацією державної влади та виникненням у політичному процесі явищ, що призводять до дестабілізації політичної системи й становлять загрозу для національної безпеки України.

Ключові слова: делегітимація, легітимність, державна влада, загроза, національна безпека.

Vladyslav Strelkov,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0001-8436-3260;

Yaroslav Yarosh,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0002-8795-8910;

Mykola Prymush,

Donetsk National University named after Vasyl Stus,

ORCID ID: 0000-0001-5769-7345

DELEGITIMIZATION OF STATE AUTHORITY AS A THREAT TO THE NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

The authors applied a procedural approach to the study of the political process in the temporal dimension, which made it possible to follow the changes in the state of the Ukrainian political system, the dynamics of its development. The

researchers examined the process of delegitimization of state power through the lens of national security issues. The article determines that the process of delegitimization of state power poses threats to national security. Technologies of delegitimization of state power are characterized as a kind of hybrid toolkit for creating threats to national security. It was found that the technologies of delegitimization of state power can be considered as political practices that negatively affect the legitimacy of its representatives, weakening their social support. It was established that the factors of delegitimization of state power can serve as: ineffectiveness of public policy, corruption of representatives of public power, loss of the state's monopoly on violence, axiological contradictions in society, international isolation.

Attention was also drawn to the fact that the initiators of the process of delegitimization of state power aim to create and/or exacerbate a crisis situation in the state. The crisis of legitimacy can be considered as a kind of political crisis, as a result of which the subject loses the ability to influence the object in the relations of domination and submission. Disputing its legitimacy, fragmentation of political power and the presence of numerous «power centers» are characteristic features of the crisis of the legitimacy of state power. It is emphasized that the political system, which is in a state of crisis of the legitimacy of state power, becomes a favorable environment for the emergence of numerous threats to national security. The destructive nature of the influence of the delegitimization of state power on the fundamental national interests and vital national values of the Ukrainian people has been revealed.

The result of the scientific research are conclusions that highlight the existence of a relationship between the delegitimization of state power and the emergence of phenomena in the political process that lead to the destabilization of the political system and pose a threat to the national security of Ukraine.

Key words: delegitimization, legitimacy, state authority, threat, national security.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Із метою реалізації своїх стратегічних цілей в Україні російська федерація нині не лише продовжує гібридну війну із застосуванням маніпулятивних інформаційно-психологічних, політико- та економічно-деструктивних засобів, але й розв'язала відкритий збройний конфлікт. Держава-агресор систематично намагається компрометувати саму ідею української державності, використовуючи інструменти пропаганди як у загальносвітовому, так і у внутрішньоукраїнському інформаційному просторі. Вона намагається грати на наявних усередині суспільства та між політичними елітами протиріччях, тим самим підриваючи єдність

українців, розпалює ворожнечу, яка за своїм задумом і метою має призводити до внутрішніх конфліктів та розбрату. Ускладнює протидію інформаційній експансії держави-агресора нерозвиненість системи стратегічних комунікацій, що призводить до суперечливості й реактивності державної інформаційної політики. Слабкість інформаційної структури за кордоном позбавляє нашу державу можливостей та змоги протидіяти просуванню стратегічних наративів держави-агресора на міжнародній арені. Іноземні спецслужби продовжують виконувати розвідувально-підривну діяльність на території нашої держави. Вони фінансують сепаратистські рухи та надають їм підтримку різного характеру, використовують корупцію як інструмент впливу на посадових осіб і зміцнюють таким чином свій вплив у владних структурах держави.

Інформаційно-психологічні операції спецслужб РФ тривалий період часу проводяться в українському інформаційному просторі. На меті в них – підрив української державності та руйнування системи національної безпеки України зсередини, перешкодження реалізації національних інтересів українців, знищення нашої національної ідентичності й занепад культури, дестабілізація соціально-політичної ситуації в Україні шляхом застосування екстремістських і сепаратистських технологій делегітимації державної влади. Глобальні дезінформаційні кампанії, що інспіруються країною-агресором із метою проведення інформаційно-психологічних операцій, уже тривалий час виступають чинником дестабілізації в суспільстві, що напряду загрожує національній безпеці України та міжнародній стабільності. Російські спецслужби займаються віднайденням та підживленням внутрішніх суспільних протиріч як в Україні, так і в інших державах демократичного табору. Гібридні технології, що їх застосовує держава-агресор проти України, характеризуються високою адаптивністю до локальних контекстів і резистентністю до регуляторних політик демократичних держав. Саме тому наукові праці спрямовані на дослідження природи гібридних, у тому числі делегітимаційних, впливів на внутрішньополітичну стабільність нашої держави, нині набувають актуальності..

Аналіз останніх досліджень. Основна увага в нашому дослідженні приділена сучасним практикам делегітимації державної влади, що нині несуть у собі загрози національній безпеці України. Відтак можемо говорити про те, що ми розглядатимемо проблеми, які мають яскраво виражену національну (регіональну) специфіку. Водночас для нашої роботи залишаються важливими класичні праці зарубіжних учених, у яких містяться теоретичні засади наукового розуміння легітимності як

політичного явища: М. Вебера, який заклав основи сучасного наукового розуміння легітимності влади, вийшовши за межі суто юридичного розуміння легітимності як легальності й законності, – до ширшої, соціально-поведінкової детермінації сутності поняття [1, с. 157–173]; П. Бергера та Т. Лукмана, які розглядали легітимацію як історичний процес обґрунтування та виправдання інституціонального порядку [2, с. 153]; Ф. Фукуями, котрий убачав у легітимності державної влади своєрідний запобіжник від раптових змін політичного ладу. На його думку, вона може слугувати певним «резервом» щодо утримання політичної влади під час соціальних криз [3, с. 1061]. Із-поміж сучасних праць закордонних науковців, надзвичайно важливою для нашого дослідження видається праця американського вченого Дж. Шарпа «Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи», у якій розглянуто конкретні практики застосування делегітимаційних технологій у політичному процесі [4].

Для розуміння власне української специфіки загроз національній безпеці, які несе в собі делегітимація державної влади, важливо звернутися до сучасних праць українських учених. Так, на нашу думку, доволі обґрунтованою є позиція Є. Цокура, який вважає, що делегітимаційні процеси в Україні «мають як персоналізований характер, що виявляється в низькому рівні довіри до більшості представників вищого керівництва держави, так і структурний характер – висловлення й демонстрація недовіри з боку суспільства всій системі державних органів влади та інститутів управління» [5, с. 184]. Г. Бережанський зазначає, що делегітимація державної влади знаходить свій вияв через неготовність внутрішніх і зовнішніх політичних акторів до співпраці з нею: «коли політична влада є нелегітимною, переважна частина суспільства не довіряє або не визнає офіційну державну владу. Готовність суспільства працювати спільно з такою владою є вкрай низькою, вона не отримує підтримки й у зарубіжних партнерів – спостерігається недовіра з боку міжнародної спільноти, що може проявитися в ізоляції держави на міжнародній арені» [6, с. 40–41]. О. Бабкіна розуміє делегітимацію як «політичну кризу, в основу якої покладено втрату політичною елітою контролю над соціально-економічними процесами й водночас утрату правочинності її панування в очах суспільства» [7, с. 40]. Тому ми вважаємо слушним твердження І. Рибак про те, що головною особливістю делегітимації державної влади є «ескалація політичного протистояння в Україні в інформаційно-комунікативній сфері, що створює загрозу для світоглядного розколу української нації» [8, с. 408].

Водночас у науковій літературі не спостерігалось спроб розглянути процес делегітимації державної влади крізь призму проблем забезпечення національної безпеки. Через це вважаємо за доцільне здійснити наукову розвідку, у якій ми спробуємо встановити, чи можна розглядати застосування технологій делегітимації державної влади як загрозу національній безпеці держави.

Мета статті – установити, яким чином делегітимація державної влади може становити загрозу для національної безпеки України.

Методика дослідження. Процесуальний підхід надав нам змогу розглядати політичний процес у темпоральному вимірі, що дає змогу прослідкувати зміну станів політичної системи, динаміку її розвитку. Метод ретроспективного аналізу забезпечив послідовність розкриття процесу втрати державною владою легітимності та в поєднанні з елементами статистичного аналізу сприяв установленню закономірностей і причинно-наслідкових зав'язків між утратою президентом народної підтримки в певний історичний проміжок часу та виникненням у політичному процесі явищ, що могли становити загрозу національній безпеці України. Метод екстраполяції був застосований для поширення висновків щодо процесів делегітимації президентської влади і їх наслідків на весь спектр державної влади. Це зроблено з тих міркувань, що саме Президент здійснює керівництво у сфері національної безпеки, тому, на нашу думку, результат впливу технологій делегітимації на інститут президентства є найбільш показовим, коли йдеться про загрози національній безпеці України.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Влада як наукове поняття є ключовим інструментом дослідження й розуміння соціальної дійсності. Воно пояснює відносини панування та підкорення між індивідами в політичній сфері життя суспільства. Такі відносини є підґрунтям для формування державної політики, механізмів прийняття рішень й функціонування державних інститутів [9, с. 56].

Політична влада зароджується в суспільстві з появою в ньому соціальної нерівності, разом із цим з'являються й представники інтересів соціальних груп, які, зазвичай, суттєво різняться. За своєю сутністю політична влада є здатністю людини (чи групи людей) утілювати власну волю стосовно інших членів суспільства. «Політологічний підхід до розуміння влади, який ґрунтується на органічному зв'язку влади й політики, пов'язує їх існування лише з певними етапами суспільного

розвитку, для яких характерною є наявність спеціальних суспільних інститутів здійснення влади, насамперед державної. Державна влада є найважливішою формою політичної влади. Будь-яка державна влада є політичною владою, однак не кожна політична влада є державною. Зміст політичної влади набагато ширший, а державна влада є її центральним інститутом. Державна влада є своєрідним ядром політичної влади, оскільки лише держава володіє монополією на прийняття законів, обов'язкових для всього суспільства, і на легальне фізичне насилля» [10, с. 86]. Система державної влади ґрунтується на принципі стримувань і противаги та поділяється на три гілки: законодавчу (парламент), виконавчу (президент, уряд, державні органи та установи) і судову (незалежні суди).

Ми погоджуємось із твердженням С. Гайдая, який визначає політичний процес як «сукупність дій його учасників, що відбуваються в певних окреслених межах й спрямовані як на підтримку й формування політичної системи, так і руйнування й підриг усталених принципів, норм і політичного ладу загалом» [11, с. 85–86].

У контексті нашого дослідження пропонуємо розглядати політичний процес як зміну станів політичної системи держави. Процесуальний підхід дає змогу розглядати політичний процес у темпоральному вимірі. Це уможлиблює виділити в ньому стадії, які за умови їх систематичного повторення й відтворення становлять певний політичний цикл. Динаміку політичного процесу можна розглядати як розвиток, стагнацію або занепад політичної системи. Цією логікою можна пояснити виокремлення таких стадій «життєвого циклу» політичної системи, як конституювання, інституалізація та реалізація.

Легітимацію державної влади можна розглядати як один із різновидів політичних процесів, що має на меті утвердження влади й набуття нею суспільної підтримки. Із тих міркувань, що представники державної влади здатні виконувати ефективну політичну діяльність лише на підставі її схвалення широкими колами громадськості та завдяки підтримці населення, можемо розуміти легітимацію і як субпроцес – складову частину загального політичного процесу в державі.

Технології делегітимації державної влади можемо розглядати як певні політичні практики, що негативно впливають на легітимність її представників, послаблюючи їх соціальну підтримку. Ці технології можуть бути дієвими на всіх стадіях політичного циклу – вони можуть ускладнювати процес здобуття політичної влади, негативно впливати на організаційну складову частину процесу її впровадження, унеможлиблювати реалізацію політичної волі представників державної влади.

Чинниками делегітимації державної влади можуть слугувати:

- неефективність публічної політики, що проявляється через низький рівень розвитку економіки та добробуту населення відповідно;
- корумпованість представників публічної влади, через яку можна здійснювати дестабілізувальний вплив на державний апарат;
- утрата державою монополії на насильство, що проявляється у втраті контролю над силовими структурами або появі приватних силових структур (так званих «кишенькових армій»);
- аксіологічні протиріччя в суспільстві, потенціал яких може бути використаний у якості каталізатора проявів автономізації та сепаратизму на регіональному рівні;
- міжнародна ізоляція, що може призвести до руйнівних наслідків для національної економіки в умовах глобалізованої світової економіки.

Ініціатори процесу делегітимації державної влади мають на меті утворення й/або загострення в державі кризової ситуації. Політична криза може розглядатися як один з етапів політичного процесу, а також як підсумок політичного протиборства й розвитку соціально-політичного конфлікту [12, с. 346]. Кризу легітимності можна розглядати як різновид політичної кризи, унаслідок якої суб'єкт утрачає здатність впливами на об'єкт у відносинах панування та підкорення. Характерними ознаками кризи легітимності державної влади є оскарження її правомірності, фрагментарність політичної влади й наявність численних «центрів сили». Політична система, що перебуває в стані кризи легітимності державної влади, стає сприятливим середовищем для виникнення численних загроз для національної безпеки.

Під загрозами національній безпеці розуміємо «явища, тенденції й чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей» [13]. Законодавець визначає національну безпеку України як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз» [13]. Суверенітет передбачає верховенство в межах території держави лише однієї публічної влади, яка має право й здатність визначати повноваження всіх державних органів і посадових осіб. Виходячи з цього, можемо говорити про те, що делегітимаційні впливи дійсно становлять загрозу національній безпеці, адже в них на меті – атомізація державної влади, підтримка відцентрових процесів та утворення численних «центрів сили», тобто позбавлення державної влади її засадничої характерної ознаки – суверенітету. Конституційний лад держави встановлюється Основним Законом і визначає

порядок організації й функціонування інститутів держави; за своєю природою він детермінує стале функціонування та поступовий органічний розвиток політичної системи, забезпечуючи правонаступництво публічної влади. Інструменти та технології делегітимації впливають і на цей аспект здійснення державної влади, адже деструктивна, «підривна та інша протиправна діяльність іноземних спецслужб, окремих організацій, груп та осіб, зокрема з використанням організованих злочинних угруповань і корумпованих посадових осіб спрямована на руйнування механізмів державного управління й місцевого самоврядування» [14]. Делегітимація державної влади може впливати і на територіальну цілісність держави. Так, наприклад, шляхом проведення інформаційно-психологічних операцій та за допомогою засобів пропаганди підживлюються прояви сепаратизму, тероризму та екстремізму, які стають ідеологічним підґрунтям діяльності незаконних збройних формувань та їх зазіхань на конституційний лад і територіальну цілісність держави. Спираючись на наведене вище, можемо стверджувати, що делегітимація державної влади дійсно становить загрозу для національної безпеки України, адже її метою є деструктивний вплив на фундаментальні національні інтереси та життєво важливі національні цінності.

Керівництво у сферах національної безпеки й оборони, відповідно до Конституції України, здійснює Президент України, який забезпечує державну незалежність та національну безпеку; є Верховним Головнокомандувачем Збройних сил України, як Верховний Головнокомандувач видає накази та директиви з питань оборони; очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення; видає укази та розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України; вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та в разі збройної агресії проти України приймає рішення про застосування Збройних сил України й інших утворених відповідно до законів України військових формувань; приймає, відповідно до закону, рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України» [13]. За таких обставин, процес делегітимації президентської влади міг би наочно проілюструвати зв'язок між утратою населенням довіри (саме довіра є ключовою категорією під час визначення міри легітимності влади) до державної влади та кризовими явищами в політичному процесі, які містять у собі безпосередні загрози для національної безпеки. Наведений нижче рисунок містить

ретроспективний погляд на ключові для української історії акції протесту за часів Незалежності та демонструє певну закономірність, якою можна пов'язувати низький рівень легітимності представників державної влади із виникненням кризових явищ, що несуть у собі загрозу для національної безпеки (Рис. 1).

Рис.1 Ключові акції протесту за часів Незалежності України та закономірність рівня легітимності представників державної влади й виникнення кризових явищ
За матеріалами [15; 16].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На рис. 1 можна простежити, що критично низькі показники довіри до президентської влади здебільшого провокують виникнення загрозливих для національної безпеки явищ та ситуацій, за яких виникають загрози для демократичних принципів правонаступництва державної влади й конституційному ладу в державі, а подекуди – і для її державного суверенітету й територіальної цілісності.

Так, наприклад, протестувальники на загальнонаціональному страйковій шахтарів 1993 р. (у якому взяло участь приблизно 1,5 млн осіб) вимагали проведення референдуму щодо недовіри Президенту та Верховній Раді й надання регіональної автономії Донбасу. Президент Л. Кравчук погодився на проведення дострокових виборів 10 липня 1994 р. та програв їх. Цей прецедент

на довгі роки законсервував ситуацію соціальної напруги на Донбасі й відкрив «скриньку пандори» сепаратистських настроїв тамтешніх регіональних еліт.

Із вимогами щодо відставки Президента Л. Кучми виступали мітингарі на акціях «Україна без Кучми» та «Повстань, Україно!». Ці акції, хоч і були менш численними за кількістю учасників (приблизно 20 тис. осіб на кожну), проте були тривалішими й краще організованими, завдяки участі понад 24 політичних сил, простежувався інституалізований характер протестних дій. Тривалі кризи легітимності державної влади за часів Л. Кучми увінчаються програшом провладного кандидата в президенти В. Януковича на виборах, спробою фальсифікувати результати народного волевиявлення та найбільш організованими акціями протесту й непокори державній владі в історії сучасної України – Помаранчевою революцією.

До масових акцій протесту наприкінці 2013 р. призвела відмова уряду В. Януковича в підписанні угоди про асоціацію з Європейським Союзом – із цього розпочався Євромайдан, який згодом переріс у Революцію Гідності, у якій із вимогами відставки президента та уряду України взяли безпосередню участь близько 2 млн осіб. Опосередкованим наслідком подій Революції Гідності стало підсилення сепаратистського руху на сході країни із подальшою його трансформацією (за підтримки ззовні) у збройний конфлікт, негативні наслідки якого для національної безпеки України ми маємо змогу відчувати понині.

Утручання у внутрішню політику за допомогою дезінформаційних кампаній та маніпулятивних делегітимаційних технологій, що інспіруються країною-агресором із метою проведення інформаційно-психологічних операцій, уже тривалий час виступають чинником дестабілізації в українському суспільстві – це напряду загрожує національній безпеці. Гібридні технології делегітимації державної влади, що їх застосовує держава-агресор проти України, володіють високою адаптивністю до локальних контекстів та резистентністю до регуляторних політик демократичних держав. Саме тому ми вбачаємо необхідність у подальших дослідженнях цієї тематики задля забезпечення належної наукової підтримки публічної влади та інституцій сектору безпеки й оборони з питань раннього виявлення, припинення та ліквідації наслідків впливу гібридних технологій делегітимації державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вебер, М. (1998). *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика*. Київ: Основи.

2. Бергер, П., Лукман, Т. (1995). *Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания*. Москва: Медиум.
3. Фукуяма, Ф. (2009). *Всесвітня ліберальна революція. Лібералізм*. Київ: ВД «Простір», «Смолоскип».
4. Шарп, Дж. (2013). Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи. Взято з http://www.aeinstein.org/wp-content/uploads/2013/10/FDTD_Ukrainian.pdf
5. Цокур, Є. (2014). Проблеми легітимності політичної влади. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, № 3, 172–186.
6. Бережанський, Г. (2015). Співвідношення легітимності та легальності державної влади: теоретико-правовий аспект. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, № 7, 36–42.
7. Бабкіна, О. (2014). Деякі теоретико-методологічні проблеми сучасного етапу політичної трансформації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*, № 3, 36–50.
8. Рибак, І. (2014). Інформаційно-маніпулятивні технології політичної делегітимації в Україні: позаелекторальний контекст. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*, Спец. вип., 406–412.
9. Бортніков, В. (Ред.). (2020). *Основи громадянського суспільства та політичних знань*. Луцьк: Вежа-Друк.
10. Бліхар, В. (2018). *Політологія: навч.-метод. посіб.* Львів: ПП «Арал».
11. Гайдай, С. (2017). Дослідження суспільно-політичного процесу: особливості, складності та український контекст. *Наукові праці МАУП. Політичні науки*, вип. 1, 85–93.
12. Забеліна І. (2013). Поняття та сутність політичних криз: історико-бібліографічний аналіз. *Актуальні проблеми політики*, вип. 49, с. 344–353. Одеса: НУ ОЮА.
13. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення 01.03.2023).
13. *Про національну безпеку України, № 2469-VIII*. (2018).
14. *Про Стратегію забезпечення державної безпеки, № 56/2022*. (2022)
15. *Слово і Діло* (2021). Як змінювався рівень довіри та підтримки Зеленського та його попередників. Взято з <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/27/infografika/polityka/prezydentski-rejtynhu-yak-zminyuvavsya-riven-doviry-zelensko-ho-ta-joho-poperednykiv>
16. *Слово і Діло* (2016). Історія протестного руху України: від Революції на граніті до «кредитного майдану». Взято з <https://www.slovoidilo.ua/2016/11/24/infografika/suspilstvo/istoriya-protestnoho-ruxu-ukrayiny-vid-revoluciyi-na-hraniti-do-kredytneho-majdanu>

REFERENCE

1. Veber, M. (1998). *Sotsiologhiia. Zahalnoistorychni analyzy. Polityka*. Kyiv: Osnovy.
2. Berher, P., Lukman, T. (1995). *Sotsyalnoe konstruyrovanye realnasty. Traktat po sotsyolohyyu znanyia*. Moskva: Medyum.

3. Fukuiama, F. (2009). Vsesvitnia liberalna revoliutsiia. Liberalizm. Kyiv: VD «Prostir», «Smoloskyp».
4. Sharp, Dzh. (2013). Vid dyktatury do demokratii: kontseptualni zasady zdobuttia svobody. Retrieved from http://www.aeinsteinst.org/wp-content/uploads/2013/10/FDTD_Ukrainian.pdf
5. Tsokur, Ye. (2014). Problemy lehitymnosti politychnoi vlady. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, № 3, 172–186.
- 6 Berezhanskyi, H. (2015). Spivvidnoshennia lehitymnosti ta lehalnosti derzhavnoi vlady: teoretyko-pravovyi aspekt. *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy*, № 7, 36–42.
7. Babkina, O. (2014). Deiaki teoretyko-metodolohichni problemy suchasnoho etapu politychnoi transformatsii. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa*, № 3, 36–50.
8. Rybak, I. (2014). Informatsiino-manipuliatyvni tekhnolohii politychnoi delehitymat-sii v Ukraini: pozaelektoralnyi kontekst. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomana-va. Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin, Spets. vyp.*, 406–412.
9. Bortnikov, V. (Red.) (2020). Osnovy hromadianskoho suspilstva ta politychnykh znan. Lutsk: Vezha-Druk.
- 10 Blikhar, V. (2018). Politolohiia: navchalno-metodychnyi posibnyk. Lviv: PP «Aral».
11. Haidai, S. (2017). Doslidzhennia suspilno-politychnoho protsesu: osoblyvosti, skladnosti ta ukrainskyi kontekst. *Naukovi pratsi MAUP. Politychni nauky*, vyp. 1, p. 85–93.
12. Zabelina I. (2013). Poniattia ta sutnist politychnykh kryz: istoryko-bibliohrafichni analiz. *Aktualni problemy polityky*, vyp. 49, p. 344–353. Odesa: NU OIuA.
13. *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy*, № 2469-VIII (2018).
14. *Pro Stratehiiu zabezpechennia derzhavnoi bezpeky*, № 56/2022 (2022)
15. *Slovo i Dilo* (2021). Yak zminiuvavsia riven doviry ta pidtrymky Zelenskoho ta yoho poperednykiv. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/27/infografika/polityka/prezydentski-rejtynhy-yak-zminyuvavsya-riven-doviry-zelenskoho-ta-joho-poperednykiv>
16. *Slovo i Dilo* (2016). Istoriia protestnoho rukhu Ukrainy: vid Revoliutsii na hraniti do «kredytnoho maidanu». Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2016/11/24/infografika/suspilstvo/istoriya-protestnoho-ruxu-ukrayiny-vid-revolyucziyi-na-hraniti-do-kredytno-ho-majdanu>

Матеріал надійшов до редакції 21.02.2023 р.